

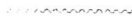
NYILTLEVÉL
MÜLLER MIKSA TANÁRHOZ,
„LEGRÉGIBB NYELV A MAGYAR“

CZIMŰ MUNKÁM BEVEZETÉSEÜL

HA ÉRVEIM NEM ALAPOSOK: CZÁFOLJÁTKOK MEG.

IRTA

TÁNCSICS MIHÁLY.

BUDAPEST, 1874.

NYOMATOTT KOCSI SÁNDORNÁL.

Országút 39. sz.

Uram, tanár ur!

A népek nyelvtudósainak eddig fogalmuk sem volt arról, miként keletkezett a *beszéd*: im fáklyát nyujtok, mely a nyelvek eredetének korszakát megvilágítsa.

Én erősen meg vagyok ugyan arról győződve, hogy munkálkodásomhoz segédeszközöket, kútforrásokat hasztalanul keresek, minthogy előttem a nyelv eredetét soha senki nem fejtegette: mégis mohón ragadok meg minden oly nyomtatványt, melyről gondolhatom, hogy talán mégis tartalmazhat olyasmit, a minek hasznát vehetném: „*Legrégibb nyelv a magyar* (szitya)“ című munkámnál; ugy történt velem önnek egy munkáját illetőleg is.

Midőn a nyelv eredetéről szóló munkámmal foglalkoznám: midőn azt fejtegetném, mit emberész még nem fejtegetett; midőn kutatuám, hogyan támadt a nyelv: egészen váratlanul jutott kezemhez ön nyelvtudományának egy töredéke a „*Hon*“ hasábjain, s azt mohón ragadtam meg s olvastam el, mert önnek neve, tanár ur, hazámban igen tudós férfiut jelez: de könyve semmit olyat nem tartalmaz, mit munkám értékesítésére fordíthatnék; e szerint még mind inkább meg kell arról győződnöm, hogy akármiféle nyomtatvány rám nézve, tudnillik munkámat illetőleg, használhatlan *lom*, s olybá tarthatom, mintha nem is léteznék.

Mert hiszen ön egyebek közt maga is ezt írja:

„A szavakat, miket használunk, hogy gondolkodhas-

sunk, nem magunk alkottuk, azok rendelkezésünkre állnak. A nyelvalkotás a történelem egy oly korszakának műve, a meddig a hagyomány nem ér, s a melyről még ma is, az általunk elért haladás daczára sem lehet még csak megközelítő fogalmunk sem, s ama korszaknak mégis léteznie kellett.“

Ezeket mondván ön, s ezekbül kifolyólag **alkalmat** vesznek magamnak a nyelvalkotásra nézve néhány **kérdést** intézni önhez, és pedig annál inkább, minthogy **munkájában** nyomát sem találom annak, hogy arra nézve **véleményt** fejezzen ki, lehetségesnek tartja e fejtegetni :

I.

Miként ment végbe a nyelvalkotás? Nem érez e ön magában vágyat, hivatást, a fölött bölcsészkedni : hogyan keletkezhetett a nyelv. beszéd, msly az ember **ajkáról** legelőször hangzott le, és sok változatban hangzik ma is, s mely által magát az állattul leginkább megkülönbözteti, s melynél fogva emberré lett? Létezik e azon nyelv még ma is a maga őseredetiségében? s ha talán elenyészett volna, melyik nyelv az, mely annak romjaibul támadt? s miként vélekedik ön erre nézve?

Él e önben az erős hit, hogy a korunkban már oly magas fokra fejlett, s jövőben még inkább fejlődött észnek sikerülend a nyelv eredetének megfejtése? Vagy nem jutott e önnek tudomására, hogy más nemzetbeli nyelvtudós, például angol vagy franczia abban izzasztaná agyát : hogyan keletkezett a nyelv; vagy nem támadt e akár egy időben, akár egymásután időközönként a földnek más meg más tájain több nyelv?

Akár önnek, akár bárki másnak legyen is kedve. hivatása a nyelv eredete fölött bölcsészkedni, annak megfejtésében fáradozni; czélt nem ér, nem érhet soha, hacsak

előbb a magyar nyelvet meg nem tanulja: főképp pedig, ha említett munkámat nem tanulmányozza. Fölfegyverkezhetik bárki a nyelvtudomány minden kellékeivel, tanuljon bár meg minden keleti és nyugoti nyelvet, s fordítsa bár egész életét a nyelv keletkezésének kutatására: a magyar nyelvnek tudása nélkül eredményre nem juthat soha.

Önnek egy tudós földije, *Geiger L.* mint ön kétségkivül tudni fogja, adott ki ily című munkát: „*Der Ursprung der Sprache.*“ Stuttgart 1869, de abban egyetlen egy szó sem fordul elő, melyről a szerző mondaná: ez így keletkezett, vagy azt, ekképen alkoták meg. Hinni akarom, hogy ön velem egy véleményen van, a mennyiben azt állítom, hogy Geiger példátlan vakmerőséget, bűnös ámitást követett el, midőn munkájának a főlebbi címet adta, holott abban csak egy szónak megfejtését, magyarázatát nem adja, hogy tudnillik annak így, vagy úgy kellett szükségképen a semmiségből életre kelnie.

Meglehet, hogy ön tanár ur, a magyar nyelvet nem beszéli, sőt meglehet az is, hogy talán nem is érti, és én ezt természetesnek is találnám, mert a magyar nemzetnek nyelvével együtt e mai napig kegyetlen viszonyokkal kellett küzdenie; nemzeti, politikai létére nézve alásülyedt; Europa népei közt jelentéktelenné vált, minél fogva a külföld nyelvtudósainak figyelmét, a mai legújabb időkig, nem igen birta magára fordítani.

Ha ön talán történetesen viszonyainkat kellőképen ismerné, önkéntelenül ily nyilatkozatra kellene fakadnia, ha ugyan a szoros igazság hangján kívánna szólni: minden más nemzeti létnek ily mostoha viszonyok közt, melyek közt a magyar eddig élt, meg kellett volna semmisülnie, de a magyar él, virágozik nyelve, melyben öröklét alapja rejlik.

Föltéve, hogy tanár ur a magyarnak sem régibb, sem közelebbi múltját nem ismeri, minek következtében fölötte

ítéletet mondhatna, s valószínűleg elbámul ön állításom fölött, hogy a *jelentéktelen magyar nemzet* nyelve a legrégebbs, s önkéntelenül merül itt föl a :

II.

Kérdés: miért jelentéktelen a magyar nemzet? és e kérdés magában foglal egy másikat: csak *most* jelentéktelen e? e más kérdésre a felelet majd alább a maga helyén következik: itt lássuk jelentéktelenségének kevés szóba foglalt okait.

Nagy érdekekben áll, de nem kevésbé érdekében áll a nyelvészeti tudományos világnak is, hogy önnek a magyar nép jelenlegi létéről kicsinyes fogalmai ne legyenek, tehát szükségesnek tartom önt arrul meggyőzni, hogy a magyar nép háttérben való maradásának, mostani jelentéktelenségének igen fontos, komoly figyelemre méltó, s alapos okai vannak, a miket ha ön meg fogott hallgatni, kénytelen lesz ily vallomást tenni: *ha a magyar nemzet annyi viszontagság után oly karban fennmaradhatott, a milyenben létezik: bámulandó életcrejének nagyszerű bizonyítékául tesz tanuságot.*

1. A magyar ág legkésőbbben vált le az őszitya törzsről; leghoszabban élt pásztorkodásban; mely hosszú idő alatt nem vetkezte le az egyszerű természetességet; közel állt még azon egyszerű erkölcsösséghez, milyenül az ember az alkotó kezéből kikerült; tehát jóhiszemű, igazságos, nagylelkű volt: de éppen e jó, nemes tulajdonságai váltak hátrányára, mert a népszomszédok, melyek közé Ázsiából jöven letelepedett, azokat maguk hasznára fordítva kizsákmányolták.

2. Mikor itt Európában már a keresztény hitre tértek, első királyuk István tulságos hitbuzgalmában pogány irataikat tüzzel vassal megsemmisíté. Ez a magyar nemzetre

akkor még nem is sejtett nagy csapás vala, mert a szomszéd népek a magyart bárdolatlan, tudatlan vad csordának nézték, csak azért, mert a miveltség jelvényétől, az írástul, történelmi emlékeitől meg volt fosztva: s egyszerűségében, őszinteségében mind azt igaznak, szentnek tartotta, mit a már régibb idő óta keresztény hiten élt szomszédai beléje csepegtettek.

3. A török hatalom hódításai ellenében Európának s az egész itteni kereszténységnek 300 év folytán védbástyájaként szolgált, mely idő alatt s harcok folytán a legjobbak, a legbátrabbak elhullottak; a nemzet számban nagyon megfogyatkozott; s míg így a magyar harczolva a hódító ellenében védbástyául szolgálva, a mivelődhetésben gátolva, iskolák hiányában parlagon maradt: más szomszédnépek a magyar fegyverrel védett bástyák oltalma alatt iskolákat teremtettek, mivelődtek.

4. A magyar Osztrákországgal negyedfél század óta egy közös fejedelem alatt él, de a közös fejedelem e hosszú idő folytán mindig Ausztriában lakott, s lakik mai napig; ennél fogva nemcsak Ausztria népei szokták meg Magyarországot osztrák-tartományként tekinteni, hanem még maga a magyar is ez alárendelt helyzettel mintegy megbarátkozott. Ezen kapocs alapján, s annak következtében, hogy a közös fejedelmek mindig az országon kívül Ausztriában, jelesen Bécsben laktak: a magyar nemzet gazdagai, előkelő főurai Bécshez lettek lánczolva, ott nagyban elnémetesedtek: az ország életereje odaszivárgott össze; e szerint a magyar nyelv, irodalom, művészet, ipar, kereskedelem fejedelmi és magás arisztokracziai kegyben nem részesült.

5. Iskolákban, hivatalokban, törvényhozásnál egész 1840-ig latin nyelv használtatott a magyar helyett. A hazában élő sokféle nyelvű népségek bölcs politikával nem olvasztattak együvé; sőt osztrák politikusok érdekében a

magyar ellen mesterségesen lettek gyakran a mai napságig felbujtogatva. A magyar, jóságában, nagylelkűségében elmulasztá a vegyes nemzetiségeket egy tömör magyar néppé átvarázsolni, mint ezt más országokban, kiváltkép Orosz- és Németországban teszik, pedig ha ezen törekvés helyesíthető más államokban: üdvösnek kell lennie Magyarországon is.

6. A fölebbiek következtében a magyar előkelők elvesztvén az *önbizalmat*, az önállás érzülete belőlük nagyobb részint kihalt s a germanismus karjaiba dőltek, s csak abban, az által remélik fenmaradhatni.

Ha ön, tanár ur, mind ezt komolyan megfontolja: lehetetlen nem bámulnia azon életerőt, mi a magyarban van, hogy ily viszonyok közt is fenmaradt, de nemcsak fenmaradt, hanem a fejlődésnek mind magasabb és magasabb fokaira emelkedik. Ha ön a magyarnak a fölebbi rövid vonásokban adott jelentéktelenségének okai mellett még azt is fontolóra veszi, hogy mind e nyomoruságok daczára 1848 1849-ben olyannak bizonyítá magát, hogy Europa bámulását vonta magára, mert két nagy hatalom és ben az országban osztrák ellenségeink által felizgatott más ajku nemzetiségek ellen győzedelmes csatákat vívott, s csak ármány és árulás által győztesített le: tisztelettel kell önnek beismernie, hogy a magyar minden mostani politikai jelentéktelen volta daczára is mindennemű képességeit mérlegelve a legnevezetesebb, leghatalmasabb nemzetek sorában foglalhat helyet.

A dolgok illetén állásában az osztrák politikusok fő törekvése mindig kiváltkép oda volt irányozva, hogy Magyarország minden áron Ausztriával tökéletesen egygye-olvasztassák; a magyar nyelv elenyészszék. Kérdem önt, tanár ur, nem elegendő okok e ezek annak **bebizonyítására**, hogy a magyar nemzeti lét rendithetlen alapokon nyugszik. Igaz, a magyarnak jelenben, mint független államnak,

nemzetileg véve alig van szerepe, mert folyvást, főképp külföldön, csak Ausztria neve alatt fordul elő, noha a kettős: magyar-osztrák birodalomnak ez adja meg nagy nyomatékát: ismétlem, politikailag most jelentéktelen: de a helyett oly valaminek van a magyar nép birtokában, mi biztosítékul szolgál neki arra, hogy a *jövő történelem lapjai dicsőségét fogják hirdetni az idők végeiglen; és az: felséges nyelve.*

Ön, munkájában nem sejteti, hogy a nyelv eredete megfejtethető lenne; ennek lehetősége iránt hitet akarok önben támasztani. Engem a mostoha sors sok évi börtönré kárhoztatott, s azon fölül még 9 évig tartott teljes vakságot is bocsátott rám, a minek következtében minden foglalkozástul meg voltam fosztva, *egyedül a gondolkodás* maradt hatalmamban, mitől semmiféle hatalom nem bírja a rabot megfosztani; említett munkám vaksággal párosult fogságomnak gyümölcse, s *majdan nemzetemnek örök dicsősége.*

Nem mehettem az embernem bölcsőjét fölkeresni, hogy ott (valahol) a nyelv eredetének forrását feltalálhassam, hanem a gondolkodás rávezetett, mintegy ujjal mutatva, hogy magában a nyelvben van keletkezésének megfejtése. forrása; vagyis, hogy *maga az ész a forrás.*

Azt mondja ön, hogy a nyelvalkotás korszakárul csak megközelítő fogalmunk sem lehet: *de lehet, és van is.* Bár tudtomra ez új tudománynyal még senki sem lépett föl, mely által törekedett volna megmutatni; igyekezett volna a tudós világgal csak sejtetni is, hogy a nyelv így, és így keletkezett. Önnek sem jöt tudomására, hogy azt valaki megkíséرتette volna, minthogy mások is úgy gondolkodtak, s gondolkodnak maig, mint e részben ön; tudnillik hogy azt a korszakot megközelíteni nem is lehet.

Nem kevesebb, mint 1300 törzs, vagy gyökszót sorolok fel említett s 500 lapra terjedő munkámban, miket fej-

tegetve, magyarázva megczáfolhatlanul bizonyítom be, hogy azokat a tulajdonképi történelem kezdete előtti korszakban az embernek szükségképen úgy kellett megalkotnia, a miképen előadtam. Megengedem, hogy a sok szó közül egyiket és másikat majdan valaki más módon fejti meg, vagy másképen is megfejtethni: de állításaim egészben véve megdönthetlenek; fejtegetéseimet soha senki meg nem czáfolhatja; mint mondtam, néhány egyes szót kivéve: mint ön, majd látni fogja, és kénytelen lesz oly vallomást tenni, hogy ama korszak nyelvalkotási tanát nemcsak megközelíthetni, hanem benne is van (lesz akkor); be kellend valania, hogy a *nyelvalkotás műhelyéből a szitya magyar nyelv került ki*; magátul értetik, hogy akkor kezeletben nem vala, nem lehetett még melléknévvel megkülönböztetett *szitya, német, szláv, magyar nyelv*, hanem általában csak nyelv.

III.

A beszéd keletkezésének csirája józanésszerű elmélet nyomán miként fakadhatott? Az embernek soknemű gyarlósága fakasztá.

Az ember beszélhető tehetsége által vilhatott csak azzá, a mi, tudillik emberré; ezt sokszor és sokan elmondták; e tehetség nélkül az maradt volna, a mi maradt egyéb álat, de isten az ő bölcsességében szükségesnek látta az ember-álatot más tulajdonságokkal is megáldani, és ezek: *gyarlóságai*. Ha az ember nem volna gyarlóságoknak alávetve: ajkairul nem hangzanék beszéd, hanem minden hang nélkül keresné és találná fel, mi éhségét kielégitené: a patakhoz hasalva oltaná szomjuságát, mint más álat: de az embernek már mindjárt születése percében légzőjének sajátságos alkotásánál fogva hangok fakadnak ajkairól; utóbb betegségében fájdalmak közt szükségszülte hangja

által jelenti, hogy mit kíván, és azon hangok váltak utóbb a beszéd alapjaivá.

Tanár ur, ugyan nem fordult e meg vagy egyszer gondolatában: valjon miért első betű az *a*, és miért következik mindjárt utána a *b*, aztán *c*? Miért támadt a betűnek éppen az *a* hangja, melyet használunk, és miért nyerték éppen azt az alakot, a mi szokásban van? értem az eredeti szitya, vagy magyar, vagy ugynevezett latin betűket, nem pedig azokat, mik hoszu idő folytán különféle módon eltorzultak; különféle okoknál fogva elváltoztak; s végre mi jelentése van minden betűnek önmagában?

Elhiszem, hogy ön hihetetlennek tartja, ha állítom, hogy annak igen egyszerű, de azért rendkívül fontos oka van; a betűk rendjének, alakjának, hangjának szükségképen úgy kellett megteremtetnie, a mint megvan; mind ez munkámban meg van fejtve. És midőn a nyelv keletkezésének kezdetén az *a* és *b* hangokat egymásután kiejtették, s főkép mikor *e* hangokat már jelek által állandósíták is a végből, hogy azok által gondolataikat, ohajtásukat egymással megértethessék: e két hang, illetőleg két betű egymással összekapcsolva, egymásután kiejtve nagyobb jelentőségű volt, mint korunkban a leghiresebb szónok, például Kossuth valamelyik remekbeszéde.

A felületes nyelvtudósok, régiségbuvárok a történelem határát ott jelzik, hol *irott*, vagy *véselt* táblák mutatják az emlékeket, melyeken egyes kitünő férfiak, vagy éppen népek nevei fordulnak elő, mondván: im itt, e csalhatlan emlékek; itt a történelem kezdete: de van e nagyszerűbb emlék, mint maga a nyelv, vagy beszéd, mely a népek ajkain él! ? Azzal hogy az első korszakban a nyelvet, megteremték, legnagyobb emléket alkottanak. Ha ez nem léteznék, semmi más nem születhetett volna, mi a történelem tárgyait képezi.

Midőn munkám címét elolvasta ön, valószínűleg így

kiált fel : minő szertelen állítás, hogy az anyira jelentéktelen, háttérbenlevő magyar nemzet nyelve lehetne a legrégebb, s annál fogva a többinek mintegy anyja, vagy forrása, holott itt vannak a nagy nemzetek : németek, angolok, francziák, szlávok ? Igaz, tanár ur, de ön filozóf nyelvész, s mint ilyen, tudja, ismeri a világ változandóságát ; a mi most ugyan, a mikéni szemléljük, az egykor máskép volt : sőt némely dolog, a mi volt, most már éppen nincs, de megfordítva sok olyan létezik, mi előbb nem volt.

A nyelvalkotás korszakában nem létezhettek ilyen és olyan hires, hatalmas nemzetek, hanem csak emberek voltak, kik szükségűl ösztönözve, a körülmények által készítve mind a természet működésének hangját utánozva, mind a maguk foglalkozásának hangjára figyelve, mind pedig végre a tárgyak alakját szemlélve, azoknak más tulajdonságait időfolytán mindinkább kiismerve többnyire öntudatlanul egyes szókat, azok összetétele által beszédet teremtének, de *az* kezdetben csak egy lehetett, s talán évezredek hoszu során át csak *egy volt* ; s az a kérdés, tanár ur, melyik *lehetett* az ? természet szerint annak kellett és kelennie, melyben mind megvannak azon szók a mai napig (ha mivelődés által többféleképen módosulva is), melyeket kezdetlegesen alkotniok kellett, s melyeknek keletkezése jelentése világosan megfejtethő, megmagyarázható, melyek megczáfolhatatlanul tanusítják, hogy az első embereknek életük fenttarthatása végett azokra volt leginkább szükségök. és szükségünk van nekünk is mai napig, és leszen mindaddig, míg mostani természetünk meg nem változik. És említett munkámban kimutatám, hogy magyar nyelvünk alkotmánya azon szókból áll, miket ama korszakban megteremtének.

És ha a magyar nemzet még sokkal jelentéktelenebb volna most, mint a milyen függetlenségi tekintetben, de sőt

ha elenyészett volna is ; hanem fenmaradván jelen fokára fejlődött felséges nyelve : abbul a világnak tudományszomjas filozofnyelvészei előbb utóbb megmutatnák, hogy ennek kellett mindenek előtt megteremtetnie, következőleg hogy ez, t. i. a magyar a legrégibb nyelv ; ismételten megemlítvén, hogy kezdetben nem lehete nemzetiség szerint megkülönböztetett más meg más nyelv, hanem csak egy volt.

A *nyelvtudósok* semmit sem *tudván* arról, miként támadhatott a nyelv, tehát mással foglalkoztak. Ha találkoztak is néhányan, kiknek agyában talán megvillant a gondolat, hogy a *fölött* is *kellene* vizsgálandni, miként ment végbe a nyelvalkotási nagyszerű munka : csak hamar meggyőződtek arról, hogy azt megfejteni nem lehet, (mint ön is vallja) mert az, szerintök emberi észertől felülmuló munka volna : tehát működésükben csak arra szorítottak, hogy megállapítsák a már létező nyelvek mily főbb törzsekre, vagy nyelvcsaládokra csoportosíthatók össze : tudnillik e három nyelvcsalád valamelyikéhez sorozandók : *semit* *árjai* és *uraltáji*, mint ön tudja ; de nekem ehhez semmi közöm, csak mellékesen írintem, tehát a *fölött* véleményt mondani sem lehet *czielom*, hogy a népek nyelvének ilyszerű csoportosítása *alapos-e*, vagy nem.

Ezen osztályozás nyomán, miszerint a *finnek*, *lappok*, *magyarok* azon egy nyelvcsaládhoz tartoznak: a magyaroknak ellenségei, nyelvének felséges volta miatti irigyei e nyelvrokonyt *íg*ot ekkép magyarázták, hogy *a magyarok a lappoktól és finnektől származtak*.

Minő következtetés ! hát azért, mert a *dánok*, *svédek*, *hollandusok*, és *németek* rokonnyelvű népek, azt lehet e szabad e józanon állítani, hogy a németek a dánoktól származtak ? ! De ilyenek az elfogult, felületes, vagy éppen tudatlan s rossz akaratú irigy nyelv tudósok.

Alább *ki* fog tűnni, minő képtelenséget hadartak azok

össze, kik azért, mert a finnek és lappok nyelve rokon a magyar nyelvvel, azt vitatták, hogy a magyar e finnektől és lappoktól veszi eredetét!

IV.

Ámbár nekem nem volt célom a létező nyelveknek egymással való rokonságáruul írni, hanem csak azt tűztem ki nagy feladatombul, hogy megmutassam, hogy miként keletkezett a legelső nyelv: mindazáltal czélszerűnek látszik itt röviden arról is szólnom, miként történt az, hogy sok féle népnek nyelve egymással rokon, s azok meg mind együtt a magyar nyelvvel rokonok; de véleményem, sőt íléletem szerint még a három nyelvcsaládra megkülönböztetett népek is egykor egymással rokonok voltak. Alább majd kitünik, hogyan lehettek rokonok; és e véleményem mindaddig áll, igazság gyanánt áll, míg bizonyossággá nem emelik azon ellenkező véleményt, miszerint a *semi*, *árjai* és *uraltáji* nyelvcsaládok más meg más emberpártul származnak.

Igy levén a dolgok, tudnillik, hogy a három nyelvcsalád is egykor valamikor egyetlen törzsből ágazott el, a legtermészetesben az a kérdés merül föl, mely nyelv lehetett ez a hármas törzsnek legősibb törzse, melyből három irányban kisarjadzottak?

Az, a szitya törzs, melynek a magyar is egyik sarja.

Miként történhetett, hogy a roppant terjedelmű Ázsiának a legéjszakibb vidékétől kezdve déli vidéke-ig mindenütt vannak népek, melyeknek nyelve többé kevésbé a magyarral rokon? Ennek oka igen egyszerű és természetes; mert a dolognak szükségképen úgy kellett történnie.

Az embernem legelső törzse a szitya törzs (önnek, tanár ur tetszésére hagyom akár csak más nevű, akár valóban más első törzstől fölvenni) Ázsiának minden táján

legeltetheté barmait, nyájait; egy egy tájan maradhatott száz meg több évig is, ha neki úgy tetszett; hagyogathatá rajait.

Tekintsük csak az embernevet bölcsőjében, fejlődésének, gyarapodásának természetes útján: és rájövünk annak legegyszerűbb okára, miért van a szitya-magyar néppel oly sok más nép nyelvrokonságban.

Az embernem, bármelyik pontján Ázsiának jelent meg, (ugyanis közhiedelem szerint e világrészen volt bölcsője), miután az álatok közül némelyeket megszelidített, pásztorkodásból, vagyis baromtenyésztésből élt; és ezen legtermészetesebb életmódot évezredek hoszu során át folytathatta annál inkább, mert rajta kívül másik embernem nem létezett, mely neki a gulyák, nyájak, ménések legeltetésében határt szabott volna; övé volt az egész földnek száraz színe. —

E szerint legeltetheté barmait Ázsiának szélében, hosszában, délen, éjszakon, keleten, nyugaton, középén. Midőn az egyetlen első törzs már nagy számra szaporodott: egyik ág levált róla keleten, majd másik nyugaton: meg utóbb más rajok maradoztak el különböző vidékeken. És ezek is szintén szaporodván, mint származékok idővel külön népekül tüntek föl, holott előbb az ős szitya törzsel egyek valának.

És, tanár ur, itt jó a *nagy titok egyszerű, természetes megfejtése*; tudnillik a *melyik raj legelőször, legrégebben vált el a törzstől, már akkor, midőn magának a törzsnek nyelve még igen kezdetleges állapotban volt*, azaz kevés, legszükségesebb szóból állott beszéde: a *lerajzott mellék-ág azon kevés szót vitte magában, vagy magával, melyet a törzstől eltanult, vagy öröklött*; a dolog természete szerint nem lehetett máskép; mert *midőn a mellékág a törzstől levált, szükségében csak azon egyszerű, természeti szükségének*

kielégítésére használt nyelvet vitte magában, melyet a törzs megteremtett addig, míg mindnyájan együtt voltak.

Szükségképen így kellett történnie; tehát *a rajnépek és törzs ugyanazon egy nyelvet használták.* Nem volna e a legnagyobb képtelenség azt hinni, vagy éppen még állítani is, hogy a sarjadékok, miután a törzstül elváltak, *nem e n e k* nyelvét használták, hanem *maguk u j a t alkottak*!?

De az is megint igen természetes, hogy *minél régebben vált le egy ág az ősi törzsrül, annál kevesebb szót vitt magával. És minél meszszebb, minél különbözőbb éghajlat alá, minél különbözőbb körülmények közé jutott az ily mellékág, annál inkább változott át nyelve; mert más körülmények-, más viszonyoknál fogva kényszerülve lettek más meg más szókkal az öröklött nyelvet bővíteni. És hosszú idő folytán az ősi egyszerűbb nyelv nemcsak új szók által bővült, hanem az elemek hatása alatt még a régi szók is módosultak, anyira, hogy az elszakadt mellékágnak nyelve az ősi nyelvtül egészen különböző nyelvként tünt fel.*

Ekképen vált a *semi* és *árjai* nyelvcsalád az uraltájitól külön.

Meg tudnák e önök, tanár ur mutatni, hogy akár az uraltájinak, akár árjainak elkeresztelt nyelvcsaládban melyik a családnak törzse, s melyek származékai? Mig ezt világossággá nem derítik a nyelvészek: mig meg nem mutatják, hogy mindegyik nyelvcsaládnak (*semi árjai* és *uraltáji*) külön külön melyik a törzse: vagy ha most már ezt tisztán kimutatni nem bírják, legalább azt munkálják ki, hogy amelyik *volt* egyik és másik nyelvcsaládnak törzse: addig állnia kell annak a véleménynek, hogy az említett három nyelvcsaládnak együttesen a szityák voltak legősibb törzse.

Azon népségek, melyeknek nyelvrokonsága még mai napig is inkább hasonlít a magyar nyelvhez, milyen például

a finnek, lapok és törökök s a t. később váltak le az ősi szitya törzsről, akkor, mikor a szitya-magyar nyelv a fejlődöttségnek némi magosabb fokára jutva valamennyire megállapodást nyert.

Főlebb lehető röviden előadtam okait annak, miért jelentéktelen *most* a magyar politikai tekintetben.

Meglehet, hogy ön ismeri a magyarnak történelmét, tehát *multját*; de az is lehet, hogy nincs arról tudomása, és ez esetben azt kérdezhetné ön: miért használtam e kitétel: *most* a magyar jelentéktelen, és e kérdését még ezen másikkal egészíthetné ki: *de hát volt e valaha a magyar jelentékeny?*

Igen is, tanár ur, a magyar a nagyon régi időben a közös szitya név alatt, hatalmas nagy nemzet volt, s utóbb mikor száma már igen nagyra növekedett s külön más más neveket is nyert, például: *hun, kun, pártos, ijász, besenyő*, sat. hatalmas, nagyszerű nemzet volt.

V.

Szükségesnek látom hasonlatosságbul fölvilágosító például felhozni, hogy valamint a közelmultban és jelenben is a *német* nemzet többféle néven fordul elő, ugymint: *tento, german, deutsch, porosz, bajor, sachs, osztrák, sváb* sat. ugy az ősi időben a szityáknak elágazásaik szerint külön mellékneveik voltak.

Azért tartom szükségesnek a magyar hajdani nagyságának rövid vázlatát adni, hogy ön tanár ur, ne a mostani jelentéktelensége után ítéljen felőle, hanem nagyszerű multját tekintve valószínűnek gondolhassa, hogy csakugyan ennek nyelve lehet a legrégibb.

Dequines, francia író a chinaiak nyelvét és történelmét tanulmányozván, abban azt találta, hogy Kr. születése előtt kétezerkétszáz hót esztendővel a hunok a chinai

birodalom mellett laktak; azaz Középázsia át odáig terjedtek,

Moses előadja, hogy egy *Nimrod* nevű híres vadász (szitya) több népet meghódítva első volt, ki nagy birodalmat alkotott. Ő volt, ki a Babiloni tornyot építtetni kezdé, de a mi félbeszakadt, hanem helyette Babilonia város emelkedett.

Macedoni (nagy) Sándor Kr. előtt 356-ban, miután ez idő táján Ázsia nyugoti részén mindenféle diadalmasan horczolna az e tájakon lakó szitya-ágak ellen is: föltette magában, hogy Ázsia beljébe viszi győzelmes hadseregét, hogy ott a vándor (pásztorkodó) szityákat meghódítsa, de ezen szityák követet küldöttek Nagy Sándor ele, ki oly határozottan beszélt Sándorhoz; oly érthetően terjeszté neki eléje, hogy az Ázsia közepén lakó vándor szityák ellen ne kezdjen hadjáratot, mert azokat legyőzni nem fogja soha: s Nagy Sándor visszafordult. *Curtius*.

Az időben Kr. előtt, 350 táján, mikor a rómaiak *Karthágo* ellen a punicus háborút folytatták, a pártos magyarok birodalma egész Ázsián át Chináig terjedt. A híres *Diana templomot Efezusbán* szitya amazonok építték. Ez időben a szityák, pártos szityák fejedelme *Mithridat* volt. ki alatt a szityák ágai, melyek nyugaton laktak mind egyesültek.

Maulius szerint, Ázsia belsejében, a kelet felé terjeszkedő Hun szityák Tumen (Tömén) fejedelem alatt a chinaiak ellen folytattak harczot; ezeknek 300,000 főül álló seregét legyőzték, magát a chinai császárt, *Kaoti-t* is foglyul ejték. *Justinus, Regino*.

A szityák két oldalról voltak harczokban elfoglalva, Kr. előtt, 36. 33, s 31 15-ig; nyugoton a romai consulok, Pompejus, Crassus, Caesar alatt a pártos szityák ellen folytak a harczok; keleten pedig a chinaiakkal a hun-szityák

csatáztak. Végre Augustus Octavián császárral a pártos szityák békét kötöttek.

De utóbb a római császárok meg-megújított hoszu harczokat folytattak a pártos magyarok ellen. Végre *Caracalla* római császár megszögvén a békekötést álnokul, véletlenül támadván meg a pártos magyarokat Kr. után 129-ben fölöttük győzödelmet vívott ki. Keleten a hun-magyarok is hanyatlottak, rossz fejedelmük miatt.

Ezen harczok folytán vált ki a szityák tömegébül egy hős csapat, melyet Kr. u. 373. *Balamber*, (Bálember, isteni ember) vezérelt e mostani hazánkba. Azon hős sereg, *partos, magyar, hun* szityák vegyülékébül állott; és mivel a *hun* melléknevü szityák voltak tulnyomó számban, azért *hunoknak* neveztettek. Kitünőbb, már itt ez uj hazában született fejedelmi vezérok volt *Attila*, kitől egész Europa rettegett.

Ön, tanár ur, egy másik munkájában: *Essay von Max Müller* a 205 lapon ezt írta: *Stanislans Julien* ily czimü munkát adott ki: *Voyages des pelerin Buddistes*, melynek első kötete *Houen Thsang* életrajzát tartalmazá, ki Kr. után a 7. század közepén Chinából Középázsian keresztül Indiába utazott.“

Alább e 234-5 lapokon ezeket írja ön. „A chinai utazó leirasában legfontosabb azon ő tudósítása, mit Középázsia néptörzseiről előad, hogy a miveltségnek mily magos fokán állottak azok akkor. Mi megszoktuk azt hinni, hogy a miveltség *Egyiptomban, Babilonban, Chinában és Indiában* volt először magos fokra fejlesztve: de midőn e chinai zarándok utirajzából azt tanuljuk, hogy a 7-ik század közepén a tatár csordáknak nevezett népeknél a tudomány, művészet s társadalmi intézmények ki voltak fejlődve. következőleg a mivelődöttség magas fokárul tanuskodtak: nem nevezhetjük őket többé barbároknak. E szerint *Oppertnek*

amaz elmélete igazolva van, mely szerint az *ékirás* feltalálását *Babilon* és *Ninive* előtt régebben létezett, már magas fokra mivelődött *tarán* (tarján, törjén), vagy szitya fajoknak tulajdonítja.

Őn, tanár ur, talán nem is sejti, hogy azon szitya népfajok, kiket a chinai zarándok fölemlit, éppen azon szityáknak ősi törzse, kikről én anyiszor emlékezem, majd *hun*, majd *magyar*, majd *pártos* melléknéven.

Nem látja e tanár ur, a chinai zarándok által említett szityák és a tulajdonképi magyarok közti szoros összefüggést, ezeknek ugyanazonságát?

A roppant terjedelmeken élt szitya népségeknek egy serege, melynek nagyobb számát a tulajdonképi *magyar* melléknévük tevék, szintén fölkerekedett, 886-ban *Almos* fejedelmi vezér alatt s ez ország határain a *Kárpátokon* át ide belépett, s az ő fia, mint fejedelmi utódja *Árpád*, dadalmas fegyverével, ezt elfoglalta.

Lehetetlen önnek, tanár ur, nem sejténie, hogy azokban, miket eddig előadtam, csakugyan lehet valami alapos, valami igaz; a mit vitatok, hogy *legrégibb nyelv a magyar*, megczáfolhatlan igazság.

Azt józanésszel nem kívánhatom, hogy ön, ki valószínűleg ezt elméjében soha nem is forgatta, az egészet megdönthetlen igazság gyanánt fogadja, már most, mielőtt a magyar nyelvet kellőképen ismerné, s említett munkámat olvasta, tanulmányozta volna; de csak azok után is, miket ez önhez intézett nyiltlevelemben előadok, mind inkább meginog önnek amaz állítása, hogy a nyelvalkotás korszakához nem közeledhetni.

Az imént elmondottakat multhatlanul szükségesnek tartám előrebecsátani, hogy legalább fogalma legyen önnek arról, mily nagyszerű volt a szitya nép; s ha a mostani magyar szityák jelentéktelensége nem birta volna önt e

fölött gondolkodásra ébresztetni: a magyarnak dicső multját felhozva erős hitet támaszszak önben az iránt, hogy csakugyan-e nevezetes szitya nép lehetett, (sőt volt) az, mely a nyelvet megteremté, mi a magyarnak ajkán él mai napig s melyből alább néhány szót felhozok, mikből más nyelvcsaládok szavainak egy része eredt ugyan de módosult.

VI.

Nem tudom, minő véleményt keltettek önben eddigi soraim, de bizonyosnak vehetem, hogy magában tünődvén kétségszülte ilyféle kérdések támadnak lelkében, akár agyában: *De való e az, hogy a magyar szitya eredetiü?* de ám legyen hogy az, *miért nem fordulnak elő sem a szityák, sem a magyarok a népek történetében?* vagy csak ugy mellékesen néha fölemlítve; holott más keleti vagy ázsiai népek nemzeti élete, történelme bőven tölti a régi évkönyvek lapjait; a magyarral csak azóta történik említés, mikor 886-ban a Kárpátok alján megjelent.

Önnek elsőbbi kérdésére ezt felelem: ha ön köztünk lagnék, vagy ha csak hosszabb ideig tartózkodnék is, és tudakozódnék a nagy sokaság között, mindenkitül azt hallaná, hogy mi magyarok ázsiai szityaországbul szakadtunk ide; ez a hit, és e kit ősi hagyományként szállt unokáruul unokára, s él mai napig a nép emlékezetében; sem a hoszu idő, sem a viszontagságok nem birták onnét kitorólni.

Innét van az, hogy tudósaink közül majd egyik majd másik indult utra, hogy Szityaországot, ősi hazánkat fölkeresve a fölött vizsgálódjanak, menyire maradt még ott fen az ősi szitya-magyar nyelv?

E hit a nemzet gazdagainak emlékében majd egészen elmosódott, mert azok csak élvezet után sovárognak; ők sem nemzetiségért, sem mult, sem jövő dicsőségért lelke-

sedni nem szoktak, nem tudnak, ők csak *élnék*; minden nemzet kebelében vannak ilyenek, kisebb nagyobb számban.

A mi pedig azon kérdést illeti, hogy miért nem szerepeltek a szityák és magyarok a történelem szinpadján az ős időben úgy, mint például a zsidók, görögök, perzsák s a t a következőkben nyeri megfejtését.

Midőn igen hoszu idő folytán az ős szitya törzs pásztorkodása alatt minden tájakon hagyogató mellékágait, melyek utóbb népekké erősödtek, maga a törzs nem huzódott többé szertelenül mindenfelé, hanem kisebb téren megalapodott, például a *Himelaja* környékén, vagyis Ázsia közepe táján.

A tőle legrégebben elszakadt rajok közül azok, melyek nyugot felé jutottak, a *Vörös* és *Földközi* tenger partjaira, e kisebb terjedelmű vizeken hamarabb kisérthették meg a hajózást, mint a végetlen nagy oceánokon.

És midőn egyik partrul a másikkra átkelni nem vala többé csodadolog: ennél fogva e tájakon a hajózás nagyobb és nagyobb mérvben kezdődött, forgalom, kereskedelem támadt, majd szükségképen művészetnek is kellett előbb utóbb keletkeznie.

Nagy, rendkívül nevezetes tünemény volt a hajókázás kezdete. Bár oly közlekedésnek híre sem volt, milyen utóbb keletkezett, de azért ha nagy sokára is, Ázsiának belsejében, keleti s más tájain is értesültek arról, mi történik nyugaton; vagyis a *Vörös*, *Földközi*, *Fekete* tenger és *Bosporus* partján. Ez vágyat keltett a messze távolban lakott népek egyes tagjaiban; a vállalkozók, kalandozók, szóval olyanok, kik valami különöset látni ohajtottak; kiknek agyában nagyobb eszmék kezdettek megfogamzani; kik bátrabbak, elszántabbak valának, jöttek vala nyugotra. E szerint Ázsiának e része gyorsan tulnépesült; pezsgett benne az élet; s utóbb ez tevő Ázsiát: ennek belsejét, méginkább keleti s

éjszaki részeit tekintetbe sem vették; midőn nagy sokára, mégis el kellett ezeknek ismerniök, hogy más felé is emberek laknak, támadt a megkülönböztető elnevezés; tudnillik a sűrű néppel tele zsufolt nyugoti részt *kis ázsiának* nevezték el, a nagy, kevésbé népes Azsiátul megkülönböztetve. —

Ázsiának e nyugati tája keskeny tengerek által választva el Afrikátul, Európátul s sajátságos körülményeknél fogva tulnépesülve inkább mivelődött, szellemileg gyorsabban fejlődött; honnét Európába, Afrikába könnyen áthatolhatván ezeket mindinkább megismerheték; gyarmataikkal mindinkább népesítheték, míg végre nevezetes külön népekké fejlődtek, erősödtek.

Más szokások, viseletek kaptak lábra; s a nagy Ázsiának egyéb népeit, melyek az ő szokásaikat nem utánozták, nem borotválkoztak, hanem szakállt bajuszt viseltek, s állati természetüket külsőleg megtarták, mint a barmok: őket közösen barbároknak nevezték.

De más részről azon népek is mivelődtek, kik Ázsia belsejében még mindig inkább csak pásztorkodásbul éltek, a természet rende szerint mivelődniök kellett, habár őket a nyugotiak, s innét az európai földre szakadtak, barbároknak nevezték is; s habár róluk tudomást sem vettek is.

Igy az ősi szitya törzs Ázsia belsejében fejlődött, akár vettek róla tudomást, a tőle régen elszakadt, s nyugaton telepedett sarjak, vagy származékok akár nem. A tengerek partjain élt nyugotiak között a más irányu mivelődöttseg, művészet, kereskedelem közepette felfeltűnt tudományos férfiak szintugy nem igen ismerték a középázsiai szitya népeket, mint magok a népek, melyek tömegébül kiemelkedtek; es a menyiben ismerték is, figyelmükre sem méltaták.

A középkor példát mutatott arra, hogy mily nagy szerepet vihet csak egyes nagy hely, város, jelesen *Velence*,

mig a körülte levő nagy tartomány vagy éppen ország jelentéktelen. Így volt az ős időben. *Kisázsia*, a szomszédos *Görögország*, *Egyiptom* tevék a történelmet, szolgáltak annak színtereül; im ez az oka, tanár ur, hogy a szityák az ős történetben is ritkán lettek fölemlítve. És a menyiben szerepeltek is, nem maga a szitya ős törzs volt az, hanem későbbi rajai, melyek idő folytán szintén nagy népekké erősödtek, s más melléknéven lettek inkább ismeretesek, s a történelemnek tényezői; mint: *Hunok*, *jászok*, *kunok*, *székelyek*, *palóczok*, *pártosak* sat.

De más részről az is oka, miért fordulnak ritkábban elő az évkönyvek lapjain a szityák s különösen a magyar szityák, mert nagybecsü történelmi irataik már itt e hazában, mint főlebb említve volt, mikor a keresztény hitre tértek, tulbuzgó királyuk István által tüzzel vassal megsemmisítették.

Tanár ur, csak ezekből is átláthatja ön, hogy a magyar nagyszerü nemzet volt az őskorban, ha neve nem fordult is anyiszor elő az újabb írók történelmi munkáik lapjain, mint a görögöké, rómaiaké.

Egyébiránt, ha az által, mit eddig előadtam, nem birtam is önben erős hitet támasztani az iránt, hogy a magyar nyelv legrégibb: ha talán ön tudja nyelvünket, s munkám majd kinyomatván, azt elolvassa: akarva nem akarva meg kellend arról győződnie, hogy állításom igaz, megczáfolatlanul igaz.

VII.

Miután az ember-álatok igen hoszu idő folytán más, *nem ember-álatok* módjára beszéd nélkül éltek, neu jöhettek össze oly czélbul, hogy beszédet alkossanak, mert arra, hogy ezt tehessék, hogy a fölött tanakodhassanak, mi módon lehetne és kellene nyelvet teremteniök, már előbb

beszédnek kellett volna léteznie, de a mi nem volt; és ha lett volna már beszéd, akkor meg nem leendett szükségük arra, hogy azt megalkossák.

Tehát nem előre kimondott határozatnál fogva, nem szándékosan, nem öntudatosan fogtak nyelvalkotáshoz, hanem gyarlóság következtében, véletlenül, szükségtül kényszerítve mondanak ki bizonyos hangot, — egyet, aztán másikat, miből szó támadt; tehát azt a hangkiejtést, miből aztán szó lett, tulajdonképen nem is mondhatni szóalkotásnak, vagy nyelvalkotásnak, hanem nyelvkeletkezésnek; csak utóbb nagy sokára mondathatott így, mikor már a meglevő szók hasonlatosságára más szókat is gondoltak ki, csináltak, mire az emberi gyarlóságok szolgáltak okul, alapul; és pedig a dolog természete szerint mindenek előtt oly szóknak kellett keletkezniök, olyakat kellett csinálniök, mik az éhség szomjuság enyhítésére, vagyis az élet fentartására voltak leginkább szükségesek; mert kezdetben semmi másra, például ruhára nem szorultak.

Most lássuk, hogy miként keletkezett a szók legelsője, vagy ha nem is legelső, de bizonyosan a legelsőeknek egyike.

Az ember-álatok közül ott feküdt egy a földön erőtlően, talán valamely vadálattul veszélyesen megsértve, talán ki is éhezve, szomjuságtul kinoztatva, nyögve, kinlódott; talán soká volt már e kinos helyzetben, de magán segíteni nem birt. Véletlenül arra jött egy másik ember-álat, ki nézte azt, ki a földön mozdulatlanul feküdt,

A szenvedő nem mondhatá el neki, hogy mi baja van, mert beszélni nem tudott, de a beszéd hiányában mégis akármilyen hangon, s mutogatva jelek által értésére akarja adni az érkezőnek, hogy mi baja van, mit ohajt. Hangja megvan, miként egyéb álatok nagy részének is; kezét fölemelni s

valahová mutatni tehetségében állott; tehát makogott valamit, s mutogatott valamire.

Itt most az a nagy és nevezetes kérdés merül fel: minő hangot makoghatott? Főkép öt eredeti hang, (önhang, vagy hangzó, v. magánhangzó) létezik, tudnillik: *a e i o u* ezek közül hallathatta akármelyiket, de már természeti alkotásuknál fogva inkább csak az *e*, vagy *a* hangot kellett szükségképen makognia; miért? azért, mert főleg az *e*, a tüdő működésének, vagyis az életnek hangja, más szóval: mikor lélelzünk ezen *e* vagy *a* hangot hallatjuk; ezeket legkönnyebben kiejthetni.

E két legegyszerűbb, legkönnyebb hang közt mégis van különbség; tudnillik az a különbség, hogy mikor az ember egészséges, fájdalom nem kinozza: tüdeje működésének rendes hangja az *e*, azért keletkezett ebből a *lehel*, *el*, *él*, nem pedig: *lahal*, *al*, *ál*; mikor ellenben az ember szenved, valamije fáj, akkor tüdeje működésének hangja inkább *a*; azért onnét támadtak a szenvedést, fájdalmat jelentő sohaj-, fohász-hangok: *ah*, jaj fáj!

De még más tekintetből is van a két hang közt különbség; tudnillik kezdetben. egykor valamikor semmiféle tárgynak nem volt neve, hanem azok jelentésére csak *e* hangok szolgáltak; *a* vagy *e*, közösen, azaz egymás helyett, egyszer egyik, másszor másik. De idő folytán szükségessé vált a tárgyakat távolságuk vagy közelségük szerint megkülönböztetni. A messzebb levő tárgyakat *a*, a közel fekvőket *e* hanggal különböztették, mert mikor az *a* hangot ejtjük ki, az ajkak valamennyire kicsucsorodnak, némileg csőidomuvá lessnek; és e csőidom jelenti, hogy a hangot messzebb levő tárgyra kell adni.

Igy vált az *a* névhelytessé, névmutatóvá, majd névmássá, természetesen hoszu idő folytán; de ezen megkü-

lönböltető eszme élt az emberek agyában már akkor is, mikor beszélni még nem tudtak.

E magyarázó előzmény után térjünk oda vissza tanár ur, hol az ember-álatot fekve, kinjaitul gyötörve, hagytuk azon lelki állapotában, mikor hangot mokogott, s kezével arra a tárgyra, a mit kivánt, rá is mutatott, és pedig jelesen az *a* hangot makogta valószínűleg, mivel az ohajtott tárgy nem volt közvetlen közelében. És mi lehetett az ohajtott tárgy? valószínűleg a fa a rajtalevő gyümölcsel, vagy a patak üdítő vizével.

A szenvedő kinos állapotában nemcsak azt a tárgyat makogta, s mutatta a mit kivánt, hanem szükségképen azt a nyilást (száját) is kelle mutatnia, hová azt betéettni ohajtotta. A véletlenül odatévedt másik ember-álat, bár az sem tudott beszélni, teljesen megértette, hogy mit akar jelenteni, mondani; tudnillik azt, hogy enivalót, vagy innivalót adjon neki, hogy oda a nyilás *b-a*, *be*. be-letehesse, vagy beletegye. A *b* hangot eszének sugallata szerint szükségképen kellett kiejtenie, mert csak úgy adhatta a másiknak értésre ohajtását: az ajkok szétnyitása és összeszorítása alkalmával a *b* hangnak szükségképen kell hallatszania. Így törtévnén lehetetlen volt az odatévedt másik embernek meg nem értenie, mit kíván a szenvedő, mert hiszen meg volt benne a végtelenségig fejlődhető észtehetségnek, értelemnek csirája.

E két hang *a* és *b* segélyével az első emberek soká, századok folytán meglehettek, talán meg is voltak; mert hát az *a* jelentett akármiféle, mindenféle tárgyat, a *b* pedig az evést, vagy ivást, a száját. A mely perczben e két hangot használatba vették, hogy ebbeli gondolataikat, ohajtásukat egymással megértethessék: akkor léptek a fejlődésnek azon legelső, de legelső fokára, melyre más álatnem még eddig nem lépett soha.

Ezen *a* és *b* hangok hoszu idő mulva egygyé olvadtak, azaz egy egész szová összefoglaltattak, s pedig annál inkább, mert mind a kettő csak táplálkozásra, az élet fenntartására vonatkozott: tehát mindig együtt jártak, egymásután hangzottak, és így együttesen alakítsák a magyar nyelvnek legelső, vagy egyik legelső gyökét, vagy törzsét, az *ab* szót. — Ugyanis nem a magyar, hanem az első, legelső nyelvnek gyökét, mely akkor még sem magyarnak, sem indo-germánának, vagy akármi másnak nem neveztetett, hanem egyszerűen nyelv volt.

Mind azon tárgyaknak, mikkel az emherek táplálkoztak, eredeti neve *ab* volt, s az ma is; ennélfogva valaményi nyelvekben, melyekben az *aba*, *apa* előfordul, akár miként módosulva, mind azoknak alapját az *ab* szó teszi. Ha ön tanár ur, mind azt merő képtelenségnek, képzelődésnek tartaná, mit eddig előadtam: mikor említett munkámat az *ab* szón és származékán kezdve olvasandja: mint igazi, előítéletekből kivetkezett filozofnyelvész azt fogja mondani, *cz az ujabb kor csodája.*

VIII.

Tanár ur, ön tudni fogja, hogy egyik és másik nép nyelvében, ha nem tartoznak is egy ugyanazon nyelvcsaládhoz, kisebb nagyobb számban vannak egyjelentésű, egyértelmű, egyhangzásu szók, és pedig oly szók, melyeket nem ujabb időben, közel érintkezés folytán kölcsönzött egyik a másiktul, hanem azok, jelentésük szerint ama korszakból származnak, melyben a nyelv keletkezett.

Azon nyelvtudósok, kik a nyelveket három osztályra: *semi*, *árjai*, s *uraltáji-ra* különöztették el, a nyelv eredetéről semmit sem tudtak; nem is sejték, hogy előbb egyetlen egy családnak, nyelvcsaládnak kellett látoznie: mit legvilá-

gosabban bizonyít, hogy ők *csinálták, állapíták* meg a három nyelvcsaládot.

Midőn én azt állítom, hogy legrégebb nyelv a magyar; ezen állításban az is befoglaltatik, hogy tehát a magyar nyelv a többinek anyja, forrása : de ebből meg önként foly, önként következik egy másik állítás, t. i. ez : tehát azon nyelvekben, melyek az első forrásból, a szitya magyar nyelvből merítettek, (semi, árjai) ben kell foglaltatniok oly szónak, melyeket a legelső törzstül öröklöttek.

Ámbár nekem említett munkámnál egyedüli czéлом volt azt mutogatni meg, azt fejteni ki, hogyan keletkeztek a szók, melyek előbb nem léteztek : de jónak láttam még is némelyeket felhozni, melyeknek némelyikei, vagy az *árjai*, vagy *semi* nyelvcsaládban vannak fen, de kétségkívül az első forrásból maradtak náluk fen, vagyis a legősibb magyar szitya nyelvből eredtek.

Találkozhatnak oly felületes, elfogult nyelvtudósok, kik az alább felhozandottam szókra nézve így nyilatkoznak ; nemzetiségi féltékenységből indulatba jöve azt mondják : nem engedhetjük meg, hogy ezen és azon szavaink a magyarbul vették volna eredetüket, hanem inkább megfordítva a *német*, (mások megint) a *szláv* a legősibb nyelv, s a meny nyiben oly szók fordulnak elő, mind a *németben* (mind a szlávban) mind a *magyarban*, melyek alakra, jelentésre, hangzásra nézve ugyanazok, vagy legalább közel rokonok, azokat a magyarok a mi nyelvünkéből vették át : de ön, tanár ur, mély tudományu, elfogulatlan filozof-nyelvész, tehát képes és fölteszem önrül. akarja is megítélni, melyik részen van az igazság.

Tessék az illetőknek tudományomat halomba dönteni, minden állításomat megezáfolni.

Mielőtt példákat hoznék föl, előre kell bocsátanom, mit ön tanár ur különben is igen jól tud, hogy mind a

hangzók egymással fölcseréltettek ; egymás helyett gyakran használtattak, de főkép : *v, f, b, p* ajakbetük ; *d t* iny- vagy nyelvbetük ; végre *g* és *k* torok vagy gégebetük egymással igen gyakran cseréltettek fol, és a történt cserét a hoszas szokás végre szentesítette is ; ezen hang- vagy betűcserét szem előtt tartva világosság derül arra nézve, miként származott egyik másik nyelvből több vagy kevesebb szó ; ha pedig még azt is fontolóra vevszük, hogy a betük- vagy hangok előbb szokott helyét cserélték el, a mi elül volt, azt hátul tették s megfordítva : még inkább megérthető lesz a leszármazás, világosabb a magyarázat.

hoz, haz ház — Haus.

fa. fa om, ba-om, Bam, Baum.

fut, fus ; — Fusz ; pas, pes.

kar, kör, ker-t ; — Garten, chort, hort-us

mer, mér ; — Meer, mare

szam, szem : szamt, szánt, szent, szent — Saamen ,
semen ;

mer, mür ; mord, mors

tör ; dür, troken.

láb : lauf, laufen.

log, long, (leng) ; — lang, longus.

ter, tér ; — Erde, terra.

fáj : veh,

szék ; — Sessel

éj ; chinai nyelvbén : ye.

ég, chinai nyelvbén : ge.

ut ; chinai — — tu.

szem ; — — sem.

tám (ad, aszt) — tum.

hajó ; chinai ny. hay.

arat ; német : Aernte ; latin : aratrum.

ugar ; ném. Acker ; latin : ager.

foljó; ném. Flusz; latin: fluvius.

gölyó; — Kugel, Gogel; globus.

czukor; (szi ki erővel) ném: Zucker; lat. saccharum

mén; (ménzet; megforditva nemzet), ném. Mann: lat.

homo homin (is)

mál (ik); ném. Mehl, mahlen

malom; ném. Mühle, lat. molina

molnár; (mál-n-er); ném. Mühlner, lat. molitor

ifju, fiu; ném. Jung-ling; lat. juvenis

apa; ném. Vater, latin: pater

apát-ur; ném. Abt; lat. abbas

apostol; (ab-oszt-el); ném. Apostel; lat. apostolus

kört (korond); ném. rund; lat. rotundus.

korona (kör-ön-e); ném. Krone: lat. corona

em (om); ném. me-in; lat. me-us

te, ed; ném. du, dein, tu, fu-us, te-us

burók; b u r k o l; ném. Burg,

dörög, dörg; ném. Donner, lat. tonitru

angyal; ném. Engel; lat. angelus

erđ (erđd, erđt adó); ném. Erde; lat. terra.

Kürt (szaru); ném. Horn, Chorn; lat. cornu

föld (fu-el-đ); ném, Feld;

tábla (t-ab-le, la); ném. Tafel; lat. tabule

kóp (onya); ném. Kop-f. lat. Caput

mázsa (mársok); ném. Maas; lat. mens-ura.

viz; ném. Wasser; szláv. vodu

ökör (ak-er(ös)); ném. Ochs; lat. bos

szél (szel-em); ném. Seele.

ír, irsz; ném. Schreiben; lat. scribere

görbe; ném. krum (gur) lat. urvus

csillag; ném. Stern; lat. stella.

szi; ném. Saugen; lat. sugere

ebéd; ném. Ab-end (mahl) szláv. obed

ur (ar); ném. Er, H-err

vi; ném. fechten, ficht.

fér (fi); lat. vir, Virtus.

bástya (be ásta); ném. Bastey

szid, szit, szét, szitya; nem. Scythe; lat. Sbytha.

Ázsia (az ij a); ném. Asien; lat. Asia.

gomb; ném. Knopf, Gnob; lat. nodus.

nyak, (nyek-en); ném. Knak. Genik

cszik; ném. essen; latiu. csurit, edere, sat.

Az *uraltáji* nyelvcsaládhoz számitott népek nyelvéből nem hozok fel példákat, mert hát azok egymással különben is rokonok, főleg rokonok a magyarral: de hát nincs e az ugynevezett *sémi* nyelvcsalád a magyarral rokonságban; hiszen a *héber, arab, syriai, chaldeai* nyelvekben csak ugy hemzsegnek a magyar szók, mint *Kiss Bálint* „*Magyar régiségek*“ czimü munkája feltünteti; hol szerző a tartalomban ezt írja:

„850-nél több régi zsidó és syro-chuldaei szók, melyek mind formájukra, mind jelentésükre nézve egyeznek a most is folyamatban levő magyar szókkal.“

Alább: „400-nál szaporább (több), Ázsiából hozott magyar nevek, értelmökkel együtt feltalálhatók a zsidó és chaldeai nyelven irt ótestamentomi szent íráásokban.“

Mit bizonyítanak ezek? azt bizonyítják, hogy a magyar nyelv elemei a *semi*-nek elkeresztelt nyelvcsaládban éppen ugy megvannak, mint a másik két (árjai, uraltáji) nyelvcsaládban; de azon felül kétségtelenné teszik, hogy midőn a nyelvtudósok osztályozást csináltak, s a nyelveket három csoportozásba sorolták: előbb egy általános, közös nyelv létezett, mely hoszu idő muiva többé kevésbé változott, módosult, sokféle viszonyok, körülményeknél fogva

töredékekre szakadozott, és ezen szakadékokból, töredékekből alkották meg a három nyelvcsaládot.

Ezekből okoskodva újra azon kérdés merül föl: melyik lehetett amaz általános nyelv, melynek elágazott töredékeiből a már többször említett három nyelvcsaládot fölállíták? A logica szigorú törvényei szerint ítélve azt kell állítanunk, hogy *az volt az általános, közös nyelv, melynek szavai minden nevezetesebb nyelvben, kisebb nagyobb számban, mai napig fennvannak, habár módosulva is. Ugy de eddigi előadásom szerint a magyar, ha inkább tetszik, a magyar-szitya nyelvnek szavai találhatnak fel a többi nyelvekben.*

És ha ez áll, pedig áll, meggyőződésem szerint megdönthetlennül áll: akkor szükségképen következik, hogy a magyar nyelv legrégibb.

IX.

Müller ur, ha csak ama néhány szónak keletkezését, eredetét fejtegetném, miket csupán említve felhoztam: megfogna ön arrul győződni, hogy lehességes a nyelvalkotás korszakát megközelíteni, de nemcsak, hanem én annak végtelen terére rá is léptem, hova eljutni a tudós világ lehetetlennek tartotta, és lehetetlennek tartja ön is, mint főnebbi állításábul világos.

Más népek nyelvtudósai ezt még nem kísérthették meg, mert magyar nyelvünk eddig őket vagy éppen nem, vagy csak kevéssé, érdekelte, tehát azt nem tanulták: magyar nyelvtudósaink pedig ritka kivétellel, maguk szemével látni eddig nem is igen *tudtak*, s a menyiben tudtak volna is, nem igen *merték*, mivel az önállóság, lelke belőlük *majd* csaknem végkép kihalt. Ők megelégedtek azzal, mit idegenek, más orizági nyelvbuvárok, főkép németek, az ő olvasóiknak *kítá*áltak; azt ők magyar köntösbe öltöztették,

magyar lével fölereszték, s a magyar olvasók elé újra ki-tálalták; és a valót megvallva, nemzeti létünkre vonatkozó sulyos viszonyokat tekintve, ez is nagy nyereség volt.

Ismételve nyilvánítom erős meggyőződésemet, ha öök ott a külföldön a mieinknél sokkal kedvezőbb körülmények közt élve, jónak látnák a nyelv eredetének megfejtése fölött komolyan gondolkodni, vizsgálódni: ohajtott eredményt nem várhatnának soha, ha csak előbb a magyar nyelvet meg nem tanulják (már tudnillik a kik még nem tudnák, s különösen említett munkámat majd akkor, a mikor) nem tanulmányozák. A sötétben tapogatózóknak ez szolgálandó világitó fáklyául.

Hazámfiak közül többen keltek már ázsiai utra, hogy a régi ősök ottani hazáját, Szityaországot fölkeressék, s vizsgálódjanak a fölött, merre vannak régi szitya őseink, s menyiben maradt fen a nyelv tisztán s menyiben változott. Régebben utazott innét ki, s oda be *Kőrösi Csoma Sándor*; nem régiben tett oda utazást *Vánbéri Armin*; legközelebb *Bálint Gábor*, ki a minap már vissza is tért.

Gondolja e tanár ur, hogy ezeknek egyik célja az is lehetett, hogy ott az embernem bölcsőjénél a nyelv keletkezése fölött is bölcsészkedjenek? koránt sem; egyiküknek agyában sem villant meg e goodolat.

Föltéve, hogy az említett utazók magyar szityákra bukkanak valahol: azt kérdehetni, mi célzt értek el azzal? Annak semmiféle anyagi eredménye nincs. Lehet e attul azt várni, hogy nekünk ittélőknek markolható hasznot hajt? Lehet e azt várni, hogy a talán felfödözendett szityarokonok mostani gyöngé voltunk erősbitése végett majd fölkeredve ide, jöjjenek? nem; mert elfogulatlan, józanbelátásu férfinak szükségkepen így kell erre nézve okoskodnia: vagy kivetkezik az itteni magyar azon gyarlóságaibul melyeknek mostani jelentéktelenségét köszöni, vagy nem

vetkezik ki; ha igen, akkor rokonnnyelvű népek segítségére nincs szüksége, hanem maga emberségéből fennáll, dicsőségre, hatalomra, függetlenségre emelkedik: ha pedig magából a rothadt anyagot kiirtani nem törekszik, jöhet segítségére más rokonnép, erre is ráragad a rothasztó nyálva, s menthetlenül együtt vesznek el.

Az utazó férfiak ezt tudják, tehát ezéljük csak az, hogy szellemi kincseket gyűjtsenek, melylyel a magyarnak történelmi tárházát tehetségökhöz képest gazdagítsák.

Őn, tanár ur, örült, midőn *Julien* munkájában a chinai zarándok felfödözését olvasta, mely szerint Középszáziában szitya törzsekre bukkant, kiknek magas fokra fejlett miveltsége régibb volt, mint Babilon és Egyiptom miveltsége. Miért örült ön ennek, holott europai ember, s a régi szityákhoz semmi köze? azért, mert a valódiilag mivelt fölvilágosult ember, bár mely nemzetbeli legyen, mikor a bölcsészet, történelem fejlődését, változását nagyszerű adattal gazdagodni látja; midőn tudomására jó, mit előbb nem tudott: tudományszomját mindig enyhítve érzi: pedig mily parányiség ama felfödözés, a nyelv eredetének megfejtéséhez képest, mi munkám kinyomatásával majd a világ elé tárul, melyben mintegy lelki szemünk láttára meey végbe a nyelvalkotási legnagyobb munka ama korszakban, melyről ön szerint megközelítő fogalmunk sem lehet.

Mind az a sok szép, felséges remekmű, miket emberi ész és kéz alkotott, nem létezhetnék, ha a szellemi tehetség beszéd által ki nem fejlett volna: tehát lehet e valami nagyszerűbb, mint maga a nyelvalkotás, midőn tudjuk, hogy mind az a felséges, mi embert isten felé emeli, a nyelvnek kifolyása, a beszédnek eredménye.

Munkám nem egy külön népnek, a magyarnak szellemi kincse, hanem az egész mivelt világé, mert a kérdés megfejtése: *miként támadt a nyelv?* minden gondolkodó

embert érdekel a Gauges és Mississippi partjain éppen úgy, mint a Duna, Spre, Szajna és Themse mellékein.

Mutatvány-példák a

HUSZONKETTEDIK FEJEZET-ből.

Fordított iv alakon — *Λ* — kezdődő szók.

Magyar nyelvünknek legrégebbi voltáról csak az *ab* szó és származékai, meg az *a* betűn kezdődő egyéb szók is meggyőzhetik a gondolkodó és figyelmes olvasót, ha mind a többit, miket e munkám folytán előadtam, tekintetbe nem venne is. Más részről pedig azt állítom, hogy ha mind azon szók, miknek keletkezését megmagyaráztam, tulajdonképen megfejtettem, nem léteznének is; csak azon szók megfejtése után is, mik e *v* betű alatt előfordulnak, kénytelen lesz az olvasó akarva, nem akarva, (hacsak a józanész sugallatával homlokegyenest nem cselekszik) arról győződni meg, hogy a magyar nyelv minden más nyelveknél régebb.

Vad. E szó egykor nem volt, valamint nem voltak a többiek, miket eddig előadtam; hogyan alkoták, teremték ezt az ősapák? Tessék figyelmezní. Az *n* és *v* betűk egyedül azok, melyeknek nincs egy hangjuk, mint más betűknek; de a menyire mégis egyik és másik hangzik, az *n* csak az orron át ad némi fél hangot; a *v* kimondásakor pedig csak a torokból jó elő valami csekély hang; és mégis a mily csekély a *v*-nek hangja, éppen oly nagy fontosságú szókat tudtak általa teremteni, igaz nem csupán jelentéktelen hangja, hanem alakjával együtt szolgált nagy fontosságú működés, tehát szók alapjául.

A *v* betűt hajdan nem nevezhették *é* hangzóval így: *vé*, mint a többieket: *czé*, *dé*, *gé*, *té* *zé*, hanem szükségképen *i*-vel kellett kimondani, így: *vi*; miért? azért, mert ekkép oly nagy jelentésű, hogy egész nyelvben kevés van

hozzá fogható ; más hangzóval összetéve semmit sem jelentene : va, vá, ve, vé vo vu s értelem nélküli pusztá hangok ; de *i*-vel összefoglalva embernek : jelesen pedig férfinak fő foglalkozása volt ; ha ki egykoron öntudatosan változtatta a *vi-d* szót vé-d-re, nagyszerű ostobaságot követett el.

Ha a *v* alakját tekintjük tudnillik megfordítva, két egyenlően hoszu vonala felül szegletet hépez és ez alkotja azt, mit *iv*-nek neveztek el : miért éppen *iv*-nek ? azért, mert a *v*-nek felül összetámasztott két vonala tökéletesen egyenlően hoszu lévén a közölük fölfelé vont vagy akár csak képzelt vonal az a betű, mi *i*-nek neveztetett el, mi legigyenesebb, mi az irányt jelzi ; és ez *i* felülről tekintve lefelé, meg a *v* két oldalát ösztámasztva *iv*-t képez, tudnillik így a kimondás hangja is *i-v* ; ez megfordítva teszi a nagyjelentésű *vi* szót.

A *v* betűben mindig ott rejlik az *i*, mert az iránytjelenti, mely felé kell a cselekvést *i*-n-tézni (*i* betű fölött, *i* betűn igyenes vonalban se jobbra, se balra nem hajolva). Ha egy és más cselekvésben, mi *v* betűn kezdődik, nem tűnik is ki világosan, hogy ott az *i* szerepel ; például *vág* ; nem fejezzük ugyan ki, hogy *v(i)ág*. de az igyenes vonal, az *i*-nek oda nem rajzolt alakja képzeletben ott van, tudnillik az egyéntül kezdve a tárgyig, hová a cselekvését irányoznia kell ; legyen a távolság egyén s a cselekvés tárgya közt nagy vagy kicsiny, ezen távolság átmérője az *i*, vagyis az irány.

Most könnyű megfejteni, miként támadt e szó : vad ? az ember felé iramodott az álat ; s hogy az ember magát az állat ellenében oltalmazza, *v i* ad ; egygyéolvadtan : *viad* ; más szavakkal : az ember a feléje iramodó, talán orditva közeledő álat elé *v*-t tart ; de micsoda *v*-t, hol kapta volna hirtelen azon *v* alakú eszközt, melylyel magát megoltalmazhassa ? ezen eszközt az ember mindenkor magával

hordja, készítartja; ezen eszközt maga a természetnek megfoghatlan törvénye szerint Isten adta meg embernek, és ez eszköz kinyújtott két karjából áll; midőn azokat akkép nyújtja ki, hogy kezei összeérjenek, s valamit megmarkolhasson: ekkor két karja képezi a *v* alakját.

Mikor tehát azt mondjuk: *vad*, anyit tesz, hogy *v* (*t*) *ad*. (*unk*); az álat elé kinyújtott karjainkat tartjuk, hogy visszaijedjen, ne bántson; de a csupa oltalomnál nem állapodunk meg, hanem tovább megyünk, mert előbb megtámadottak voltunk; most megtámadók leszünk.

Mivel pedig ember természeténél fogva a sok mindenféle ragadozó álatok közt mindig *vi*-delmi állapotban volt, szünet nélkül kellett magát védeni, vagy legalább készen kellett erre lennie: mindig hallatszott e szó: *viad*, vagy *i* nélkül: *vad*, tehát a helyett hogy e szó az embernek vidcelekvését jelentené; az erdőkben élő álatok nevévé lett.

Ha megfontoljuk hogy hoszu idő folytán egyik és másik szó eredete óta nagy változáson mehetett át: azt állíthatjuk: hogy: *Wald*, *Wild* a *vad* szóval testvérek.

Vadász. E szó név és ige is levén akármelyik értelemben vegyük keletkezése egy, tudnillik az *ász* képző a névmásnak: *az*-nak módosulása; *vad-az*, majd *vad-as*, végre *v ad-ász*.

Vadócz. A *vad* azt jelenti, hogy nincs mivelés alatt, nem vetik, hanem magátul terem; az *ócz* pedig igen egyjelentésű az *acs*, *ecs*: *esa*, *cse* szókkal, kicsiny, apró szemű gabna; némileg rokon az *ocsu* szóval is, mert ez is apró szemű gabnaféle, mi a rostán áthull; de ha magát az *ocsu* szó keletkezését tekintjük az *ó*-régi ócska, másképp, hitvány; a *cs* — pedig csekély; az *ócz* hasonlóképen ilyesmit jelent.

Vág; *v-g*, azaz: *v-a-g*, *v-o-g*, *v-e-g*, *v-é-g*. A *v*, cselekvéshöz szükséges eszköznek alakja, az embernek két karja oly képen alkalmazva, hogy a karok vége, a kéz,

összeér s még más segédeszközt is megmarkol, a fejsze nyelét; így intézve azt a tárgyra (jelen esetben fára); a mint arra a csapásokat eregeti, mindanyiszor viszhangzik a *g*; e szerint a közben eső vagy eshető *á* nem lényeges része a szónak, tehát nem is szerepel, nem is hangzik még, hanem a szó csak e két betüből áll; *v, g*; e két betü teszi a szónak alkatrészeit; az *á* könnyebb kimondhatásbul későbbben tétetett közjük; és így támadt a *v-á-g*.

Vád. E vád szó mint jelentésére, mind alakjára nézve tökéletesen egy *volt* a *vád* szóval; itt is *v* alakba helyezett *karok* elül egygyétéve *ad*-nak be (valahol, valaki ellen) *panaszt*; de ennek mégis más értelme *volt*, tehát szükségessé vált némiképen módosítani; az a helyett használtak tehát az *á* hangot és lett a megkülönböztetett *vád* szó.

Vádol; tudván a vád gyökszó jelentését és a főlebb mondottak után tudhatván azt is, hogy az *ol* képző anyi, mint *el*: röviden kimondhatjuk, hogy a *vádol* jelentése ez: beadja a *panaszt* (vád-ot) azzal távozik, *elmegy*.

Vágány = kivágott, anyag; mind a természet, mind az ember csinál vágott (elválasztott anyagot; segge vágány-át a természet alkotta; a kocsi-vágányt, tulajdonképen a kerek-vágányt (kerékvágás) az emberek csinálják, a tárgy szétválik, kétfelé válik, mint a *v* betűnek két szára; ennek hasonlatosságára támadt a *vágány* szó.

Vagyon = *van jó*; e szónak jelentését akkor fogjuk tökéletesen megérteni, midőn alább a *van* szót fejtegetjük; itt a *vagyon* szónál véleményem szerint e változás, illetőleg módosulás történt: a *van* szónak végső, azaz *n* betűje hátra a *jó* után tétetett, így: *va-jó-n*, a *j* pedig *gy-re* módosult, mint ez, főkép az igeragozásnál szokott gyakran megtörténni, például: *ad-jon* helyett *adgyon*; de bármint módosult is, bizonyos az, hogy *vagyon* anyi, mint: *van* (neki valakinek) *jó-a* (*jój, jóva, java*).

Vágyik = *végyik*, e *visz*, *vigy* szót lásd alább; a *vágyik* tehát a *vigyék* szóból módosult; ohajtozott, hogy *vigyék* el magukkal oda *öt* is, a *hová* költözni szándékoznak.

Vaj; a *v* jelentése, hogy szét megy elolvad; nem ugyan csak kétfelé, mint a *v*-nek két ága, hanem szétmegy minden irányban, de nem találtak fel akkor hamarjában oly betűt, mely az olvadékony tárgynak minden irányban való szétmenését kifejezné, tehát megelégedtek azzal, hogy az a valami két felé megy szét, mit a *v*-nek két ága jelez: a szónak másik része az: *aj*, felkiáltás; midőn előbb e zsiradék féle egy csomóban megvolt, de aztán vagy a nap *heve*, vagy az által eltűnt, szétment, mert talán a tűzhez közel volt téve, nyomát sem látva, mivel a föld beitta csodálkozva kiáltának így fel: *aj!* *v-aj!* így keletkezett e *vaj* szó; így kellett természetesen támadnia.

Vajda = *vajada*; anyiszor volt már mondva, hogy a *d* magában is azt fejezi ki, hogy: *ad*, tehát elhagyatván az *ad*bul az *a*, lett vajd; az utolsó *a* névhelyettes: így az egy szó következő egész mondattá domborult ki; *vajat ad az*.

Vak. A ki nem lát szükségképen karjait előre nyújtja, és így azok *v-t* ábrázolnak, a *k* jelentése *ki*, tehát a két betű így *v-k* azt a gondolatot fejezi ki: hogy az illető egyén ki szándékozik; a hangzó *a* közbetétetvén **támadt** a *vak* szó.

Van. Csodálatosan támadt szó. A két *kar* kinyújtva ábrázolja a *v* betűt, de megfordítva hegyét fölfelé fordítva, és ezen csúcs képezi az összfoglalt kezét, markolatot, erre téve két felé lefüggő vonás a kis *n* alakja; a *v-n*, **ez a van**.

Varr. A *v* képe az összetett kéznek mikor valaki dolgozik, az *r* pedig természetes hangja azon munkának, midőn nyüstöt a bőrön hirtelen átrántjuk; de hallatszik e hang akkor is, midőn kemény és sűrű vásznon a **czérmát**

átrántjuk ; **tehát** helyesen mondjuk olyanrul, ki így működik : hogy ő : *varr.*

Vas. = *v-ás* ; a *v* két kar s még valamely más megmarkolt eszköz, melylyel munkálkodik, tudnillik a földbe szurja eszközét : az *s* pedig azon hang, melyet az ásó okoz, mikor földbe szurják ; így támadt a *vs* szó, utóbb a két (*v-s*) betű közé még egy magánhangzót, még pedig *a-t* szurtak ; így *v-a-s*.

Vasár *vásár* ; minthogy az embernek már a nagy ősök korában kiváltképen szükségük volt vasra, bizonyos helyek voltak megállapítva, hol azt jó *ár*-ért meglehetett szerezni ; és azon hely *vas-ár* nevet nyert, utóbb *vásár*-ra módosult ; később még az idő is meghatározott, hogy mikor lehet azon vasnémüket megszerezni ; így keletkezett a *vásárnap* szó, de mi vásárra változott ; honnét vette a dunántuliak *vesárnap*-ja eredetét, nem tudom ; de mivel a *v-s* közé éppen úgy csuszhatott *e*, mint *a*, annál is inkább, mert az ásonak hangja, mikor földbe szurjuk nem *as v ás*, hanem csak *s*, tehát használhatták az *as* meg *es* hangot, és így némelyeknél az *as* vas helyett : *es ves* maradt fen, tehát természetesen *vasárnap* = *vesárnap*.

Vászon. = *van-szö*, van rászöve, a *van*-bul elmaradt az *n*, és hátul a szó-hez ragasztatott, így : *szö-n*, az *ö* pedig *o*-ra változott, így : *va-sz-o-n*, de az *a* helyett meg *á* jöt szokásba : *vászon*.

Vedlik = *vet-le*, *vet-el*, *vet-el-eg*, minthogy a barom szőrét évenként elveti, némely álat bőrét, tehát az *eg* ennek gyakori ismétlődését fejezi ki ; így : *vet-el-eg* ; az *eg* utóbb *ikre*, a *t* meg *d*-re változván, támadt a rövidebb, *vedlik*.

Vég = *vág* ; midőn a fát elvágták, akkor, s azzal együtt keletkezett a *vég*, mert ez csak ott fordulhat elő, hol valamit elvágunk ; mi így is lehetett volna ; *elvégték* a

fát, de a szokás úgy akarta, hogy : elvágták maradjon meg :
vég ez-vég-ig.

Véd. Ámbár a törzs *vi*, mégis hogy miért lett *véd*,
okát nem tudni ; ebből : védelmez, védelem sat. Egyébiránt
l. alább a *vi* szónál

Vegy. A *v*. — két kinyujtott karját, a *gy* pedig azt
jelenti, hogy gyur, kever, öszsze ; *véyy* még más valamit
hozzá ; ebből lettek : *vegyít, vegyes, vegyül* sat.

Vékony = *vég-any*, azaz már csak vége, tulajdonkép
széle az anyagnak.

Vemhes = van-has, hasas ; azaz van a hasában csikó,
ugyanis csak a lóru szokás mondani, hogy vemhes.

Ver. ezzel rokonjelentésűek : *vér, vi-r*, lásd alább *vi*,
s származékait.

Verem = agyonvert embert tettek egy négyszegle-
tes gödörbe, legalább hoszúkásra ásták a gödröt, hogy az
ember kinyujtva beleférhetett, azonban csak röviden mon-
dák : *ver-em*.

Vér. Nem tudták minek nevezni azt a piros nedvet,
mi emberben (s más álatban is) van, ha testét megvágja
belőle kifoly ; tehát csak azt mondák : *ver*, de aiatta azt ér-
tettek, a mi verés következtében az ember testéből kifolyt ;
azonban tudván hogy a *ver* szó nem azt jelenti, mit kife-
jezni kívántak, tehát hogy a kettő egymástul meg legyen
különböztetve, az *e* helyett *é* betűt állapítanak meg, így *vér*
és nem *ver*.

Veres, nem egyéb, mint véres.

Vesz. A *v* a kinyujtott két kart jelenti, az *sz* pedig a
tárgyak szétválasztását, tudnillik hogy azokbul magának
egyét — de többet is — kiválaszt, s a többitül elkülönöz.

Veszsző, tudnillik vékony növényszálakat vesz elő, s
azokat egybefonja, azaz *szö-vi*, lásd fölebb mit jelent, s ho-
gyan támadt a *sző*.

Vet. Minden szónál, mik e *v* betűn kezdődvén eddig előadattak jellemző, hogy a kinyújtott két kar, s elül összfogott két kéz szerepel, mivel mind ezen szónál oly működés vitetik végbe, melynél a kinyújtott két kéz mulhatlauul szükséges; de ha mégis néha és néhol egy kézzel végezhető dolog történik, vagy segédül van a másik kéz, vagy ha utóbb nagyobb ügyesség következtében az egyik kéz nélkülözhető is, de régente az is szükséges volt, azért lett a *v* szükségessé: így van a *vet* szónál is. A *v* az összfogó kezek alakja, a *t* maga a cselekvés, a *t-evés*. A gabnavetés igaz, csak egyik kézzel, marokkal történik, de ott van azért a másik kéz is, mely a lepedőt tartja.

Vi. Rendkívül nevezetes szó; mit e fejezet elején a *ouil* szó fejtegetésébül következtethetni. A *v* az összfogott két kéznek alakja, mint anyiszor mondva volt; de a *v* alak nemcsak puszta jelentésnélküli alak, hanem azt is jelenti, hogy a cselekvés olyatén módon megy végbe, az *i* pedig az irányt mutatja.

Midőn az *f* betűn kezdődő szók sorában a *férfi*, *férj* és *fi*, *fiu* szók keletkezését fejtegettük, szükségképen e *vi* szóra kellett utalnunk, mely éppen itt szolgál a fejtegetés tárgyaul, és a mint ott ide utaltunk, úgy itt ama szókat, mik ott fordultak elő, s mint melyek a *vi* szóval szoros, közol rokonságban vannak, újra fel kell hoznunk.

Azon szók, miket ott magyaráztam, de már itt is föl- említettem, mint: *férfi*, *fiu*, hajdan nem *f*, hanem *v* betűn kezdődtek, így: *vérvi*, *virj*; úgy szintén hajdan nem *é*, hanem *i* volt használatban, így: *virvi*, *virj*, *férfi* és *férj* helyett.

A *vi* (vagy mint némelyek mai időben írják, *viv*; *vini*, *vivni*) jelentését tudjuk; harczot, küzdelmet, törekvést, előre kinyújtott, feszített karokkal végzendő erős munkát jelent: de mi jelentése van e szónak: *fé*, *fi*? semmit

sem jeleutó pusztá hangok. De hát a férfi, a fiu, és éppen a férfi és fiu, ifju elnevezéseknek nem volna e semmi alapjuk? nem léteznék e az életben olyféle cselekvés, olyféle működés, mely magában foglalhatná a *férfi és fiu, ifju* elnevezést? de hogy nem létezik, csak tudni kell, csak az észuek működését a gondolkodást kell segítségül venni. *Vi* az a hatalmas szó, mi a férfinak fiunak nevezetét magában foglalja. Módosult, változás alá esett ugyan a szó, de jelentése megmaradt ugy, miként a legelső ősapák megte-remtették.

Tudnillik a *v* változott *f*-re, az *i* pedig *é*-re; így: *virvi, férfi*.

A *v* megváltoztatása folytán lett a *vi*, — *viu*-ból: *fi* *fiu*; és mikor a fiu a teljes kort elérte, azaz megszűnt fiu, vagy ifju lenni, többet birt el, nagyobb tehetségének jellemzésére az erőnek symbolumát tevék a *vi* után s ugy támadt a *vi-r*, de ezen *vir* utóbb *fér*-re változott, mit még az által is módosítottak, hogy a *fi* szót hozzátoldották így: *férfi*.

Az őszitya szónok eredetije, a *v* megmaradt, fentartott abban a törzsben, melybül a latin nyelv kifejlett, ugyanis ebben használják a *vir*. *virgo*, *virtus vires* szókat, mik kétségen kívül a *vi* szónak származékai; továbbá fennmaradt a szláv nyelvben is, mert a *vics* nem más, mint a *fiucs* (fiucska), rövidítve: *fics*.